

Szilágyi Györgyi - Flóra Gábor - Ary Gyula

Humán erőforrások a romániai Bihar megyében

A Partiumi Keresztény Egyetemen (Sulyok István Református Főiskolán) 1992-ben alakult társadalomkutató műhely az utóbbi években számos empirikus kutatáson alapuló tanulmányt készített a partiumi régió életminőségi és értékbeli sajátosságairól (Szilágyi-Flóra 1998a,b,c, 2001a,b, 2003, 2004, Szilágyi-Flóra-Szűcs-Dénes 2003, Szilágyi-Flóra-Ary-Kovács-Szűcs 2003). Kutatásaink eredményei feltárták a térség gazdasági fejlődésének fő hiányosságait, amelyek olyan negatív társadalmi hatásokban jelentkeznek, mint a növekvő munkanélküliség, fokozódó elvándorlási szándék, súlyosbodó társadalmi polarizáció és elszegényedés.

Bihar megye mint a nyugati határ közelében lévő régió, az ország kedvezőbb helyzetű térségei közé tartozik. A határ-mentiségéből fakadó előnyök mellett a romániai viszonylatban fejlett infrastruktúra és a képzett munkaerő jelentős vonzóerőt jelentett és jelent a hazai valamint a külföldi befektetők számára. Nem elhanyagolható tény, hogy a megyében a privatizációs folyamat gyakorlatilag befejeződött, hiszen például az ipari termelés 86 százalékát, a mezőgazdasági termelés 99 százalékát valamint a kereskedelem és a szolgáltatások áruforgalmának 97 százalékát a magánszektor biztosítja.¹ A megyében nincsenek eladósodott állami „mamut-vállalatok” amelyek gazdaság-visszahúzó szerepük mellett sok esetben szociális gondokat is okoznak.

Bár az említett tényezők és folyamatok kétségtelenül pozitív hatással vannak a megye jelenlegi gazdasági-társadalmi helyzetére és perspektíváira, a bennük rejlő lehetőségek optimális hasznosításának feltételei még csak részben vannak jelen. Az egyik legfontosabb ilyen feltétele a dinamikus gazdasági fejlődésnek a működő tőke, amelynek hatékony érvényesülését még nagymértékben akadályozzák az örökölt gazdasági és társadalmi viszonyok. A termelőeszközök elavultsága, a termelés központi irányítása és a magánkezdeményezés elfojtása többek között alacsony versenyképességet és termelékenységet eredményezett, a gazdaságtalan termelés pedig, lehetetlenné tette a belföldi tőke nagyobb mértékű felhalmozásának és fejlődésének lehetőségét. Tudvalevő, hogy megyei viszonylatban is számos termelő kapacitás, infrastrukturális ipari és mezőgazdasági létesítmény, nem termel, vagy jelentéktelen a kihasználtsága.

Megyei szinten jelenleg 2388 külföldi tőkével rendelkező gazdasági társaság működik 108,8 millió dollár törzstőkével, amely egy bihari lakosra 181 dollárt jelent.² Mindez országos összehasonlításban jelentős, de a szükségletekhez és a lehetőségekhez viszonyítva elégtelen. Alapvető szükségesség tehát elsősorban a külföldi beruházások ösztönzése, mint a gyors gazdasági növekedés megteremtésének alapja. A külföldi működő tőke javarészt nemcsak a termelés technikai felszereltségének a javítását és a munkaszervezés tökéletesítését, tehát a termelékenység jelentős növekedését jelenti, hanem mindenekelőtt a humán erőforrások megfelelő hasznosítását is. Ez elsősorban a gazdasági szükségleteknek megfelelő képzettségi szint és struktúra létrehozását, a munkához való kollektív és egyéni hozzáállás optimális motivációs hátterének kialakítását feltételezi. A gazdasági struktúrák átalakítása miatt nagyon sok egyetemet, főiskolát végzett vagy középvégzettségű szakember dolgozik jelenleg képzettségüknek nem megfelelő munkakörben. Mindez viszont egy pontosan meghatározható és felhasználható munkaerő-tartalékot jelent.

¹ Bihar megyei Statisztikai Igazgatóság adatbázisa

² Bihar megyei Kereskedelmi és Iparkamara adatbázisa

A lakónépesség képzettsége

A megyei humán erő képzettsége az országoshoz viszonyítva aránylag jó, nagyobb arányú az egyetemet, főiskolát végzett vagy középfokú képzésben részesültek száma. A 2002-es népszámlálás adatai szerint a megye 10 éven felüli lakossága 530352 fő, amelyből, iskolai végzettség szerint:³

1. táblázat

A romániai Bihar megye lakosságának iskolai végzettség szerint

legmagasabb iskolai végzettség	fő
egyetem, főiskola	35103
középfokú képzés és mesteriskola	17571
középfokú képzés (liceum)	118765
szakmunkásképző	86324
nyolc osztály	141158
elemi	105606
írástudatlan	15528
nem bevallott	10297

Eltérő viszont a városokban illetve a községekben élő lakosság képzettségi foka.

2. táblázat

A romániai Bihar megye lakosságának iskolai végzettsége településtípusonként százalékban

	Megye összesen	Városok	Községek
egyetem, főiskola	6,6	11,4	2,0
középfokú képzés	25,7	36,4	15,5
szakiskola	16,3	16,6	16,0
alapfokú képzés	46,6	34,1	58,5
írástudatlan	2,9	0,8	4,9
nem bevallott	1,9	0,7	3,1
összesen	100	100	100

Megyei szinten, a 10 éven felüli lakosság 6,6 százaléka rendelkezik felsőfokú képesítéssel, a városokban élők 11,4 %-a, míg a községekben csak 2,0%. Ugyanez a helyzet a középfokú- és középfokú képzés esetében. A középfokon képzettek aránya megyei viszonylatban 25,7 %, a városokban 36,4 %, a falvakban viszont csak 15,5 %. Fordított a helyzet az alapfokú képzésben részesültek valamint az írástudatlanok aránya tekintetében, amely a községek összlakosságához képest jóval nagyobb.

Nem érdektelen elemezni mindegyik főbb végzettségi fokhoz tartozó népesség falusi és városi lakosság szerinti megoszlását.

³ A humán erőforrásokkal kapcsolatos, tanulmányunkban szereplő összes számszerű információk a 2002 március 18-i népszámlálás alapján kapott vagy kiszámított adatok. Forrás: Bihar Megyei Statisztikai Igazgatóság

3. táblázat

A romániai Bihar megye különböző iskolai végzettségi szintű lakosainak megoszlása a településtípusok között százalékban

	Városok	Községek
10 éven felüli lakónépesség összesen	48,8	51,2
egyetem, főiskola	84,2	15,8
középiskola utáni képzés	73,5	26,5
szakmunkásképző	49,8	50,2
gimnázium	38,8	61,2
elemi	31,6	68,4
írástudatlan	14,0	86,0
nem bevallott	18,3	81,7

Nem véletlen, hogy a képzett munkaerő túlnyomó többsége a városokban található, hiszen itt működik az aktív vállalkozások 80 %-a, amelyek a gazdasági tevékenység 85 %-át valósítják meg. Az egyetemet végzetek 84 %-a, a középiskola utáni képzésben részesültek, valamint mesteriskolát végeztek 74 %-a és a középfokú, líceumi képzésben részesültek 69 %-a városi lakos. Ugyanakkor az alapképzésben részesültek és a szakképzetlenek kétharmada, községekben lakik.

Munkaerőpiaci helyzet

A megye lakosságának gazdaságilag aktív és inaktív lakosságra való megoszlása a következő.

4. táblázat

A romániai Bihar megye lakosságának megoszlása munkaerőpiaci helyzet szempontjából

<i>Munkaerőpiaci helyzet</i>	<i>fő</i>
aktív	232616
foglalkoztatott	215554
munkanélküli	17062
inaktív	367630
diák, egyetemi hallgató	103024
nyugdíjas	160722
háztartásbeli	35540
eltartott	60735
más gazdasági helyzet	7609
Lakónépesség összesen	600246

A megye lakónépességéből 232616 (38,8%) az aktív lakosok száma, amelyből 215554 foglalkoztatott (92,7%) és 17062 munkát kereső, munkanélküli (7,3%). Az inaktív lakosság 28%-a iskolás, diák vagy egyetemi hallgató, 43,7%-a nyugdíjas 9,7%-a háztartásbeli, 16,5%-a eltartott, nem beiskolázott kiskorú, valamint munkaképtelen eltartott és 2,1 %-ban más inaktív személyekből áll, akik főleg bérbeadásból, kamatokból élnek. Míg megyei szinten az aktív lakosság részaránya 38,8%-a, a városokban ez az arány 41,9%, a községekben pedig 35,9%. A falvakban élők majdnem kétharmada inaktív, a kevesebb munkahelyi lehetőségek és az elöregedési folyamat következtében.

Érdekes megfigyelni azt a differenciálódást, amely a városok és a községek között áll fenn a gazdasági aktivitás terén.

5. táblázat

A romániai Bihar megye különböző munkaerőpiaci helyzetű lakosainak megoszlása a településtípusok között százalékban

	Városok	Községek
Aktív	51,8	48,2
foglalkoztatott	52,1	47,9
munkanélküli	47,7	52,3
Inaktív	45,5	54,5
Lakónépesség összesen	47,9	52,1

Míg a városokban él a lakosság 47,9 százaléka, az itteni aktív lakosok aránya a megyei aktív személyek számához képest 51,8%. Úgyszintén a városokban található a foglalkoztatottak nagyobb hányada. Az inaktív lakosság tekintetében a falvakban kisebb a beiskoláztatás valamilyen fokán résztvevők, és nagyobb a nyugdíjasok és háztartásbeliek aránya.

6. táblázat

Gazdasági ágazat szerint az aktív keresők (a foglalkoztatottak és az újabb munkahelyet keresők) száma a következőképpen alakult a népszámlálás adatainak a tükrében

Gazdasági ágazatok	Aktív keresők száma
Összesen	224753
Mezőgazdasági, erdő és vadgazdálkodás, halászat	49009
Ipar – összesen	77744
- Bányászat	3725
- Feldolgozóipar	68966
- Villamos energia, gáz, hő és vízellátás	5053
Építőipar	10347
Kereskedelem, közúti jármű és közszükségleti cikk javítása, karbantartása	23889
Szálláshely szolgáltatás és vendéglátás	4262
Szállítás, raktározás, posta és távközlés	11870
Pénzügyi tevékenység és kiegészítő szolgáltatásai	2262
Ingatlanügyek, bérbeadás és gazdasági tevékenységet segítő szolgáltatás	3565
Közigazgatás, kötelező társadalombiztosítás	12108
Oktatás	12850
Egészségügyi és szociális ellátás	11240
Egyéb közösségi, társadalmi és személyi szolgáltatás	5607

Az aktív keresők aránya és száma a gazdasági ágazatokban megfelel a megye gazdasági struktúrájának. A mezőgazdaságban és erdőgazdálkodásban tevékenykedik az aktív keresők 2,2 % - a, az iparban és az építőiparban 39,2 %- a, a kereskedelem és szolgáltatásokban 58,6 %, amelyből 12,8 ezer fő az oktatásban és 11,2 ezer az egészségügyben és szociális ellátásban. Megjegyzendő, hogy a közigazgatásban dolgozók adataiba belefoglalták a nem civil életben, közigazgatásban dolgozók számát is (kb. 4,1 ezer fő).

Ágazatok szerint a legtöbb személyt a feldolgozóipar foglalkoztat, amelyet a mezőgazdaság, a kereskedelem, az oktatás, a szállítás és távközlés, valamint az egészségügy követ.

7. táblázat

Az iparban foglalkoztatottak ágazati megoszlása

	<i>fő</i>
Bányászat	3725
Feldolgozóipar	68966
élelmiszeripar, ital, dohánytermék	8212
textília, ruházat és bőrtermék	37846
fa, papír és nyomdatermék	2916
vegyipar	3221
nemesfém, ásványi termék	2437
kohászat és fémfeldolgozás	3119
gépipar	4730
bútoripar, egyéb	6845
Villamos energia, gáz, hő és vízellátás	5053
Ipar összesen	77744

Az iparban dolgozók majdnem 49 % -a a könnyűiparban dolgozik, más fontos ipari ágazatok az élelmiszeripar (10,6 %) a bútortipar (8,8%), villamos energia-, hő- és vízellátás (6,5 %), gépipar (6,1 %), a bányászat – elsősorban kőolaj és gázkitermelés (4,8%), valamint a vegyipar 4,1 % részesedéssel.

Az egyetemet és főiskolát végzettek a foglalkoztatottak összlétszámának a 12,2 százaléka, a középfokú képzésben részesülteké (középfokú iskola utáni- és mesterképzés, líceum), 36,2 %, a szakiskolát végzetteké 23,7 %, az alapképzést kapott személyek (gimnázium és elemi iskola) részaránya 26%, míg az írástudatlan és iskolai végzettséget nem bevallott személyeké 1,9 %.

Az egyetemet végzett foglalkoztatottak köréből 38,1% végzett műszaki egyetemet, 26,7% természettudományi karokat, 15,4 % közgazdaságtant, 7,3% bölcsészeti, 9,4% orvosi egyetemet és a hiányzó 3,1% művészeti egyetemet vagy egyéb szakágakat. Mind a líceumi, mind a szakiskolai képzésnek legjelentősebb ága a műszaki képzés, hiszen a középfokú végzett foglalkoztatott személyek 66%-a és a szakiskolát végzettek 88 %-a műszaki jellegű képzést kapott. A középfokú iskola utáni oktatási formákat abszolválók esetében jelentős a gazdasági képzésben részesültek száma, míg a líceumot végzettekénél az elméleti szakon végzettek aránya is.

A munkaerő-felhasználás elemzésében fontos szerepet játszik a gazdaságilag aktív népesség foglalkozás jellege szerinti bemutatása. Ezek az adatok magukba foglalják a foglalkoztatott személyeket, valamint a már egyszer dolgozó munkanélkülieket is. Ez utóbbiak esetében az előző munkahelyen betöltött szerepeik adatai vannak feltüntetve.

8.táblázat

A gazdaságilag aktív népesség létszáma a foglalkozás jellege szerint, a népszámlálás adatai alapján

	<i>fő</i>
Törvényhozó, országos igazgatási, Érdekképviseleti és gazdasági vezető	8449
Egyetemi, főiskolai jellegű képesítés, önálló alkalmazását igénylő foglalkozású	18474
Középfokú szakképesítést igénylő foglalkozású	24407

Irodai és ügyviteli jellegű foglalkozású	11366
Kereskedelmi és szolgáltatási jellegű foglalkozású	21228
Mezőgazdasági és erdőgazdálkodási foglalkozású	41521
pari és építőipari foglalkozású	36201
Gépkezelő, összeszerelő, járművezető	45301
Szakképzettséget nem igénylő foglalkozású	17806
Aktív népesség összesen	224753

A fenti adatok alapján a következő foglalkoztatási arányszámokat tartjuk fontosnak kiemelni:

1. A népszámlálás adatai szerint a vezetési hatáskörrel felruházott személyek aránya az aktív népesség 3,8 %-át teszi ki. Ebbe a kategóriába tartoznak a törvényhozó testület tagjai, országos érdekképviseleti és politikai vezetők, osztály és irodavezetők a nagyobb vállalatoknál valamint a kisvállalkozások vezetői és gyakorló tulajdonosai.
2. Az egyetemet, főiskolát igénylő foglalkozásúak aránya 8,2%: matematikusok és fizikusok, vegyészek, számítástechnikai szakemberek, mérnökök, orvosok, tanárok, tudományos munkatársak és kutatók, közgazdászok, ügyvédek, bírák, szociológusok és nyelvészek, művészek, az egyházak papjai.
3. A középfokú szakképesítést igénylő foglalkozásúak aránya 10,9 %: technikusok, mesterek, orvosi asszisztensek és technikusok, tanítók és védőnők, inspektorok
4. Irodai és ügyviteli jellegű foglalkozású személyek aránya 5,1%: adminisztratív személyzet, raktárosok, könyvelők és pénztárosok, telefonkezelők stb.
5. A kereskedelmi és szolgáltatási jellegű foglalkozású személyek részaránya az aktív népességből 9,4%, amelyekhez a következő foglalkozások tartoznak: eladó, pincér, szakács, szállodai alkalmazottak, védő személyzet, tűzoltók, egyéni szolgáltatásokat végzők (fodrász, kozmetikus, stb.).
6. A mezőgazdaságban és az erdőgazdálkodásban dolgozó képzett munkások száma az aktív népesség 18,5 százaléka.
7. Az ipari és építőipari foglalkozásúak az aktív népesség 16,1 százalékát teszi ki. Ez tartalmazza az egyéni tevékenységeket végző szakmunkásokat mind ipari, mind építőipari vonatkozásban.
8. A gépkezelési, összeszerelői és járművezetői kategória a legnépesebb a maga 20,2 százalékaival, és magába foglalja az iparban foglalkoztatottak jelentős részét, olyan munkakörökben, ahol a tevékenység nem egyéni, hanem gépkiszolgáló jellegű. Ide tartozik még a járművezetés, beleértve a mezőgazdasági, építőipari és erdőkitermelési járművek vezetését is.
9. A szakképzettséget nem igénylő foglalkozásúak részaránya 7,8%, jórészt a mezőgazdaságban, útépítésben, az építkezéseken és a szolgáltatásokban dolgozókat foglalja magába.

Munkanélküliség

A 2002 márciusában lebonyolított népszámlálás alkalmával Bihar megyében 17062 munkanélkülit írtak össze, amiből 9199 személy már egyszer dolgozott, munkát kereső és 7863 még nem dolgozott munkanélküli.

Összevetve a népszámlálás eredményeit a Munkaügyi Hivatal hivatalos adataival (8,9 ezer munkanélküli 2001 végén), meg kell jegyezni, hogy a hivatal nyilvántartásából hiányoznak a bejelentetlen, munkát kereső személyek, valamint azok, akik valamikor bejegyzésre kerültek, de jelenleg már kikerültek a munkaügyi megfigyelési köréből. Így a

munkanélküliekre vonatkozó hivatalos, operatív adatok jóval kisebbek a népszámlálás adatainál.

A népszámlálás szerint a munkanélküliségi ráta a megyében 7,3% (az aktív népességhez viszonyítva); ez városon 6,7% míg a községekben 8,0%. Közigazgatási felosztás szempontjából falvakon jóval nagyobb az első munkahelyet keresők száma. A bevallottan első munkahelyet keresők 45 százaléka roma nemzetiségű.

9. táblázat

A munkanélküliek száma iskolai végzettség szerint

	<i>Munkanélküliek összesen</i>	<i>Már egyszer dolgozott munkanélküliek</i>	<i>Első munkát kereső munkanél-küliek</i>
Megye összesen	17062	9199	7863
Ebből végzettség szerint:			
Egyetem, főiskola	1158	500	658
Mesterképző, posztliceális képzés	516	298	218
Középiskola (líceum)	5013	2893	2120
Szaktanulmányi képző	4684	3056	1628
Gimnázium	3854	2047	1807
Elemi	1206	362	844
Írástudatlan	631	43	588

Tehát az egyetemi vagy főiskolai diplomával rendelkezők 6,8 százaléka munkát keres. Ezek közül – arányaiban – jelentős a száma a már egyszer dolgozott munkanélküliek köréből a műszaki- és természettudományi végzettséggel rendelkezőknek. A friss diplomásoknál, akik még nem dolgoztak, az előző kategóriákon kívül, jelentős a száma a közgazdasági, jogi vagy orvostudományi diplomával rendelkezőknek.

A többi végzettségi kategóriák esetében a középiskola utáni képzésen átment munkanélküliek aránya 3,0%, a líceumot végzettké 29,4%, a szaktanulmányosoké 27,5%, a gimnáziummal rendelkezőké 22,6%, az elemi iskolával rendelkezőké 22,6%, valamint az elemi iskolával rendelkezőké és írástudatlanoké 10,7%.

Munkaerőtartalékok

A munkaerő-tartalékok elsősorban a képzett munkaerőre vonatkoznak. A tartalékoknak két jelentős összetevője van: a munkanélküli, képzett munkaerő valamint a foglalkoztatott, azonban a képzettségnek nem megfelelő munkakörben dolgozók.

A munkanélküli, képzett munkaerőről essék szó először. A munkát keresők a munkaerő-tartalékok legfontosabb, azonnal „bevethető” részét képezik. A munkanélküliek összlétszáma 17062, ebből 10110 képzett szakember, amiből 6087 a már dolgozott de jelenleg munkát keresők száma, és 4023 az első munkát kereső munkanélküli.

A rendelkezésre álló statisztikai adatokból kitűnik, hogy a gazdasági struktúrák változásának köszönhetően – amelyben például jelentősen leépült a megyei gépjárműjavítás – a már egyszer dolgozott munkát kereső diplomások számottevő része a gépjárműjavítást (14%) vagy villamosmérnököt (8%) végzettké köréből kerül ki. Vagy például jelentős (15%) a mezőgazdasági-szakember munkanélküliek száma is a nagyüzemek megszűnésének az eredményeképpen. Ugyanakkor a friss diplomával rendelkező, első munkahelyet keresők esetében – a műszaki egyetemet végzettkén kívül - nagy a természettudományi (tanári), közgazdaságtani, bölcsészeti és orvostudományi egyetemeket végzettké száma. A főiskolát

végzett munkanélküliek körében jelentős az ipari főiskolát végzettek száma, míg a középiskola utáni képzést elvégzők között a műszaki, gazdasági valamint egészségügyi szakok végzettjei.

A munkanélküliek majd 30 %-át teszik ki az elméleti vagy szakközépiskolát végzettek, főleg az ipari, elméleti, gazdasági és mezőgazdasági líceumok volt tanulói. Az iparszerkezet megváltozása nagy számúra duzzasztotta a szakközépiskolai végzettséggel rendelkező munkát keresők számát, amelynek zöme műszaki szakközépiskolával rendelkezik. A gazdasági fejlődés orientációjának megfelelően az egyes húzó ágazatok esetében – mint a könnyűipar vagy élelmiszeripar – a szakképzettek munkanélkülisége jelentéktelen.

A nem a képzettségnek megfelelő munkakört betöltők a munkaerőtartalék másik fontos összetevője. Több ezer azoknak a szakképzett személyeknek a száma, akik, javarészt szükségmegoldásként, olyan munkakörben dolgoznak, amelyek nem a végzettségi szintjüknek felelnek meg. Az itt megjelenő, potenciális képzett munkaerő-tartalék jórészen felhasználható, ha a végzettségének megfelelő betöltetlen vagy új munkahely jelenik meg.

A 24385 egyetemet végzett foglalkoztatottak közül csak 19859 dolgozik vezetői beosztásban vagy olyan munkakörben, mely egyetemi végzettséget igényel. A többi 4526 diplomás a következő munkakörökben dolgozik: 2214 középfokú szakképesítést igénylő foglalkozásban, 577 irodai és adminisztrációs munkában, 890 kereskedelmi és szolgáltatóipari munkakörökben, 232 mezőgazdász, 531 szakmunkás és 82 szakképzetlen munkásként.

A főiskolát végzett 1980 foglalkoztatott közül, ha feltételezzük, hogy 1341 vezetői és egyetemet igénylő állást elfoglalók mellett a 252 középfokú szakképesítést igénylő foglalkozásúak is a végzettségnek megfelelő munkakörben foglalkoztatottak, a többi 387 személy nem végzettségének megfelelő munkakörben dolgozik, tehát potenciális munkaerő-tartalékot jelent.

A középiskola utáni képzésben részesültek, valamint a mesteriskolát végzettek esetében a kereskedelmi és szolgáltató tevékenységet tekintjük nem a végzettségnek megfelelőnek, ezek létszáma 5066. A műszaki középiskolát valamint a műszaki szakiskolát végzettek köréből a mezőgazdasági és szakképzetlen munkás szerepkör a végzettségnek nem megfelelő; az ebbe a csoportba tartozó személyek létszáma 3820 illetve 7848.

Reális képzett munkaerőtartalékok a megye gazdasága számára

A felhasználható, reális, szakképzett, a megye gazdaságának a továbbiakban szükséges munkaerő-tartalékainak meghatározásában három fontos szempont játszott szerepet:

1. Fő követelmény volt, hogy csak a gazdaság számára felhasználható munkaerő-tartalékot vegyük tekintetbe, tehát eleve nem jöttek számításba a gazdasági életben alkalmazhatatlan, vagy csak csekély mértékben alkalmazható felső vagy középfokú végzettséggel rendelkező szakok, mint a művészeti, orvostudományi, társadalomtudományi valamint bölcsészeti szakok.

2. A munkaerő-tartalék számbavételéből kimaradt a szakképzetlen munkaerő, tehát, az általános iskolai vagy elemi tanulmányokkal rendelkező állomány, valamint természetesen az írástudatlanok.

3. A véglegesítésből kimaradtak a más megyében valamint külföldön dolgozók, hiszen nem lehet felmérni, milyen mértékben számíthat még rájuk a megye gazdasága.

Így határoztuk meg és számszerűsítettük a megye gazdasága által felhasználható szakképzett munkaerő-tartalékot, amely két kategóriából tevődik össze: a munkát kereső

munkanélküliekből és a foglalkoztatott, de nem a képesítésének megfelelő munkakörben dolgozó szakképzettek közül.

10.táblázat

Foglalkoztatott, de nem a képesítésének megfelelő munkakörben dolgozó szakképzettek száma, iskolai végzettségre lebontva

iskolázottság/ ágazat	munkanélküli	nem képesítésének mf. munkakörben	képzett munkaerőtartalék
EGYETEM	539	2909	3448
MŰSZAKI	386	2192	2578
IPAR	262	1644	1906
- bányászat	17	83	100
- kőolajbányászat	10	46	56
- elektrotechnika	95	381	476
- kohászat	5	34	39
- gépgyártás	108	893	1001
- villamosság	30	182	212
- elektromechanika	20	178	198
- mechanika	58	533	591
- vegyészet	10	100	110
-fafeldolgozás és építőanyag-ipar	5	30	35
- könnyűipar	9	51	60
- élelmiszeripar	3	26	29
ÉPÍTÉSZET	33	141	174
MEZŐGAZDASÁGI ÉS	106	370	476
ERDŐGAZDÁLKODÁSI			
SZÁLLÍTÁS ÉS TÁVKÖZLÉS	2	18	20
MÁS MŰSZAKI KÉPZÉS	16	19	35
KÖZGAZDASÁGI	153	717	870
FŐISKOLA	64	387	451
MŰSZAKI	48	401	449
GAZDASÁGI	16	26	42
POSZTLICEÁLIS KÉPZÉS	375	3011	3386
MŰSZAKI	198	2138	2336
INFORMATIKA	12	83	95
GAZDASÁGI	165	790	955
MŰSZAKI KÖZÉPISKOLA	2611	3820	6431
MŰSZAKI SZAKISKOLA	4323	4008	8331
KÉPZETT MUNKAERŐTARTALÉK	7912	14135	22047
ÖSSZESEN			

A számítások eredményeként Bihar megye szakképzett munkaerő-tartaléka 22 047 fő, amelyből 30,6% a munkát kereső szakképzettek és 69,4% a képesítésüknek nem megfelelő szakemberekből tevődik össze. A munkaerő-tartalék 15,6% -a egyetemet végzett, 2,0% -a főiskolát 15,4%-a posztliceális- vagy mesterképzőn esett át, 29,2%-a műszaki középiskolát végzett, míg a hiányzó 37,8% szakközépiskolai tanulmányokkal rendelkezik.

A külföldön valamint a más megyékben munkát vállalók

Elvileg a jelenleg más megyében vagy külföldön dolgozók is munkaerő-tartalékot jelentenek Bihar megye számára. A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy főleg a képzett, hosszabb idő óta más megyében vagy külföldön legálisan munkát vállaló személyek csak aránylag ritka esetben hagyják ott jelenlegi munkahelyüket. A külföldön dolgozók a lényegesen nagyobb kereseti lehetőségek miatt nem jönnek vissza, a belföldön más megyében dolgozók esetében nagyrészt a képzettségüknek megfelelő munkahelyekről van szó, amelyek száma Biharban csekély, vagy egyáltalán nem létezik. Az egyetemet vagy

főiskolát végzett külföldön dolgozók közül megfelelő konjunktúra esetén elsősorban az építészeti és mezőgazdasági egyetemeket végzettek térnének vissza.

4.sz. táblázat

A más megyében illetve külföldön munkát vállalók száma, iskolai végzettség szerint

MÁS MEGYÉBEN ÉS KÜLFÖLDÖN MUNKÁT VÁLLALÓK – ÖSSZESEN	4993
Ebből:	
EGYETEM	954
MŰSZAKI	379
IPAR	169
- bányászat	5
- kőolajbányászat	2
- elektrotechnika	28
- kohászat	6
- gépgyártás	82
- vegyészet	17
- fafeldolgozás és építőanyag-ipar	9
- könnyűipar	12
- élelmiszeripar	8
ÉPÍTÉSZET	62
MEZŐGAZDASÁG ÉS ERDŐGAZDÁLKODÁS	107
SZÁLLÍTÁS ÉS TÁVKÖZLÉS	19
EGYÉB MŰSZAKI EGYETEM	22
FŐISKOLA	213
MESTERISKOLA	222
KÖZÉPISKOLA	1362
- elméleti	291
- műszaki	873
- egyéb	198
SZAKKÉPZŐISKOLA	1675
- műszaki	1038
- gazdasági	247
- egészségügyi	129
- egyéb	261
GIMNÁZIUM	436
ELEMI	102
ÍRÁSTUDATLAN	29

A külföldön, valamint más megyében, munkát vállalók több mint 23 százaléka egyetemi vagy főiskolai diplomával rendelkezik. Jelentős a műszaki gépgyártási, építészeti, mezőgazdasági valamint a közgazdasági diplomával rendelkezők száma.

Magyarországi munkavállalás

A Bihar megyéből érkező magyarországi munkavállalók általában nem a határ mentén keresnek munkahelyet, hanem nyugatabbra. 50 %-a Budapesten vállal munkát, nagy számban vannak jelen Pest, Fejér, Csongrád megyékben. Ez a területi eloszlás magyarázható azzal a ténnyel, hogy Kelet-Magyarországon korlátozottak a munkalehetőségek és a jövedelmek is alacsonyabbak, mint Budapesten és a sokkal fejlettebb nyugati részekben. A választóvonal a fejlett és kevésbé fejlett régiók között a Ballasagyarmat - Békéscsaba "tengely" mentén húzódik. Itt, lényegében, kevés kivételtől eltekintve (mint például a viszonylag dinamikusan fejlődő Makó), inkább csak "elmaradott" kistérségeket találunk (mint például Fehérgyarmat, Csenger, Mátészalka, Nyírbátor, Berettyóújfalú, Sarkad, Mezőkovácsháza kistérségei).⁴

⁴ A kelet-magyarországi régiókra vonatkozó adatokat, valamint a romániai vendégmunkások magyarországi munkavállalására vonatkozó kutatási eredményeket a 2001-2003 között a Debreceni Egyetem Néprajz

Az említett fejlettségbeli szintkülönbség abban is tükröződik, hogy a munkanélküliség sokkal magasabb Kelet-Magyarországon, összehasonlítva más régiókkal (10%) és különösen magas a közvetlen határövezetben (26-27%). A megyeszékhelyektől a kis falvakig haladva, egyre növekvő munkanélküliségi rátát figyelhetünk meg. Ez leginkább a férfi-munkanélküliség esetében van így, amely a kis falvakban kétszer nagyobb, mint az egyik megyeszékhelyen. A nők esetében a munkanélküliségi ráta minden települési típusban alacsonyabb és a fent említett különbség mérsékeltebb. A különbség abból a tényből származik, hogy a nagyobb városokban több a munkaajánlat, mint a kisebbekben. A munkalehetőségek igen korlátozottak a határ-menti régióban, ahol a legtöbb esetben csak a mezőgazdaságban adódik munkaerő-kereslet, és ez is szezonális jellegű.

Miközben a kelet-magyarországi határ-menti régióban a feketemunka az ott élő magyar állampolgárságú lakosok körében viszonylag magas, külföldi munkásokat csak kis mértékben alkalmaznak illegálisan. Hivatalos adatok szerint például Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, 2001-ben a megvizsgált 1821 vállalkozás közül az ellenőrök csak 8 cégnél találtak feketén dolgozó vendégmunkásokat. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 999 ellenőrzött vállalkozásból 23-nél, Békés megyében 1510-ből 20 vállalkozásnál foglalkoztattak feketén külföldi dolgozókat. Ugyanez elmondható a legális munkavállalás tekintetében is. Szatmár-Szabolcs-Bereg megyében, amely országos viszonylatban a legmagasabb munkanélküliségi rátával rendelkezik, mindössze 1, 5 %-ot tesz ki a szerződéses alkalmazásban álló romániai munkavállalók aránya. Ez az alacsony arányszám, a jól fizetett munkalehetőségek hiányán túl, minden bizonnyal a helyi munkáltatókra nehezedő erős közösségi pszichológiai és politikai nyomásgyakorlással is magyarázható. Erős társadalmi elvárás mutatkozik aziránt, hogy a munkaadók a helyi magyarországi lakosokat részesítsék előnyben a külföldiekkel szemben, s ez által járuljanak hozzá a munkanélküliség és szegénység szintjének csökkentéséhez az adott kistérségekben.

A magyarországi munkanélküliség előbb említett regionális megoszlása fényében érthető, hogy a Kelet-Magyarországon alkalmazott legtöbb vendégmunkás idénymunkát végez, vagy szakképzetlen állandó ingázó, s csak egy kisebbségük dolgozik szakképzett munkásként. Az általuk végzett munkák tipikusan alacsony fokú szakképzettséget igényelnek. Ilyenek a mezőgazdasági szezonmunkálatok, az építkezéseknél betöltött segédmunkás szerepkör, valamint a határ-menti kisáruforgalomban való részvétel. Legtöbbjük illegálisan dolgozik.

Ami az illegális vendégmunkások oktatási szintjét illeti, általában az alacsonyabb végzettséggel rendelkező társadalmi csoportok tagjai közül kerülnek ki, jellemző módon általános iskolai vagy szakiskolai végzettséggel rendelkeznek. Néha megesik, hogy magasan képzett személyek is bekerülnek a munkát vállalók csoportjába, de ezek jellemzően rövid ideig maradnak csak meg a feketegazdaságban, mivel fontosnak tartják munkaviszonyuk legalizálását. A jól képzettek legtöbbször felkészültségüknél alacsonyabb szintű munkákat kapnak: leginkább az építkezéseknél, fafeldolgozásnál és hasonló jellegű munkakörben nyernek alkalmazást.

Sok esetben a vendégmunkásoknak szülőhazájukban nincs munkahelyük, vagy csak alkalmi munkájuk akad. Munkavállalásuk történetében az otthoni munkahely elvesztése bizonyul a döntő mozzanatnak, amely arra készteti őket, hogy éljenek a vendégmunka-alkalmakkal. A mezőgazdaságban, akár csak az építkezéseknél, a legjellemzőbb időbeosztás

Tanszékével együttműködésben végzett kutatásunk zárótanulmányában foglaltunk össze. (Szilágyi -Flóra - Szűcs - Dénes 2003)

nyáron külföldön dolgozni, a telet, pedig otthon tölteni. Alternatív lehetőségként az is gyakori, hogy felváltva, egy hónapot vendégmunkával, egyet, pedig otthon töltenek. Ezáltal lehetővé válik egy viszonylagos egyensúly kialakítása a vendégmunka és a családi élet között.

A legtöbb idénymunkásként Magyarországon dolgozó személy számára a feketemunka a pusztá megélhetést segíti elő. Nagobbik részük nem részesül munkanélküli segélyben vagy más pénzügyi segítségben, de vannak olyanok is, akik e segélyek mellé vállalnak feketemunkát, hogy gyarapítsák államtól kapott jövedelmüket. Az idénymunka és alacsony szintű nehéz fizikai munka túlélési stratégiaként is működhet. Tipikusan ez – a főként határmentéről érkező - roma vendégmunkások helyzete. Általában napi vagy heti rendszerességgel járnak át a határon, hogy a mezőgazdasági idénymunkákat elvégezzék. Számos roma közösség számára ez a munka jelenti az egyetlen megélhetési forrást.

A speciális képzettséggel rendelkező vendégmunkások esetében viszont a külföldi munkavállalás legtöbbször nem a szociális marginalitás leküzdésére, a szegénység elkerülésére irányul, hanem egy olyan aktív alkalmazkodási módozatot jelent, amely a jövedelmek optimalizálását tűzi ki célul. Ily módon válik érthetővé, hogy a fennálló jelentős méretű munkanélküliség ellenére, miért annyira nehéz Bihar megyében munkaerőt találni bizonyos szakmákban. Igen gyakori jelenség, hogy nagyon jó életminőséggel rendelkező személyek, akik a civilizált élethez szükséges minden lényeges fogyasztási javakkal rendelkeznek, jólétük további növelése érdekében a külföldi munka lehetőségét választják. A tipikus helyzetek, amikor a romániai vendégmunkásokat szívesen fogadják a magyarországi legális-hivatalos gazdaságban alapvetően két jellemző csoportba sorolhatók: a sikeres jelentkezőknek vagy kiváló képzettséget, tudást kell birtokolniuk saját szakterületükön, vagy pedig Magyarországon hiányszakmának számító területen kell szakképzettséggel rendelkezniük.

Regionális fejlesztési perspektívák a munkaerő-tartalékok függvényében

A tőke számára – más, fontos kritériumok mellett – vonzó lehet egy térség, ha megfelelő, jól képzett, fegyelmezett munkaerővel rendelkezik. A munkaerő-képzés pedig eléggé költséges, hiszen jelenleg egy szakmunkás képzése és betanítása legkevesebb 7-12 millió lejt igényel, a szakmától függően. Talán éppen ezért beruházás –orientációs javaslataink zöme a rendelkezésre álló munkaerő- tartalékokra épül, azok iskolai végzettségére és szakágaira.

A megvalósítható javaslatok a következő ágazatokat érintik:

10. Bányászat, elsősorban szén, bauxit és agyagbányászat. Ezek a valamikori virágzó tevékenységek fokozatosan épültek le, vagy szűntek meg az utóbbi évtizedekben, elsősorban a technikai felszereltség elavultsága, a gazdaságtalanság és tőkehiány miatt, annak ellenére, hogy a lelőhelyek még elég gazdag ásvány- és érc tartalmúak. Jelenleg 100 bányamérnöki diplomával rendelkező személy keres munkát, vagy dolgozik a végzettségének nem megfelelő munkakörben a lelőhelyek környéki helységeiben. Ugyancsak ezekben a községekben élnek a jelenleg munkanélküli vagy más foglalkozású volt bányászok is.

11. Színesfémkohászat – timföldgyártás. A nagyváradi gyár jelenleg orosz vállalkozók tulajdonában van, viszont nem üzemel, több mint két éve. Valószínű, hogy a tulajdonosok szeretnének túladni a gyáron, viszont jelenleg létezik egy több száz fős szakembergárda, amely munkát keres. Igaz, hogy a gyár megvétele és talpra állítása tőkeigényes, viszont egy stratégiai ágazatról van szó, amelynek mindig meg van a piaca.

12. A gépgyártás. Talán ez az ágazat, amely a legjelentősebb beruházásokat igényelné, és ahol megvannak az összes infrastrukturális követelmények és nagyszámú, megfelelő

szakembergárda, felső és középfokú, valamint szakképzettségű egyaránt. 1001 gépészmérnöki diplomával rendelkező személy állhatna „csatasorba”, ebből 212 villamosmérnöki, 198 elektrotechnikai és 591 mechanikai végzettséggel rendelkezik. Nem is beszélve a 476 elektrotechnikai szakon végzett mérnökről, amelyek közül 95 munkanélküli és 381 a végzettségének nem megfelelő munkakörben dolgozik. Az 1001 gépészmérnökből 108 munkát keres és 893 más, a képzettségének nem megfelelő munkát végez, például: 102 tisztviselő, 226 kereskedelmi dolgozó vagy a szolgáltatásokban tevékenykedik, 45 mezőgazdasági munkás, 149 szakmunkásként, valamint 25 szakképzetlen munkásként.

A gépgyártás javasolt legfontosabb ágazatai:

- gépek és berendezések gyártása
- számítástechnikai egységek gyártása és összeszerelése, alkatrészgyártás
- villamossági ipari és háztartási gépek gyártása, összeszerelése vagy alkatrészgyártás
- kommunikációs gépek, berendezések gyártása és összeszerelése
- finommechanikai műszerek gyártása

13. A gépgyártásban vagy hasonló tevékenységekben (pl. fémmegmunkálás), ami részben megmentheti ezt az ágazatot, a könnyűiparhoz hasonló LOHN tevékenység, tehát bér munka, a már felsorolt előnyökkel és hátrányokkal. A fémmegmunkálásban és a gépgyártásban a bér munka kisebb tőkét igényel, a befektetések megtérülési ideje rövid, a tevékenység gazdaságos. Erre lehet egy-két példát találni a megyében, de mindez nagyon kevés. A bér munka a fémmegmunkálásban elősegíti a férfi szakembertartalékok asszimilációját. Ez a típusú tevékenység sok esetben átalakulhat bedolgozó, önálló tevékenységgé, amely biztosíthatja a közép- és hosszú távú együttműködést és a technológiák fejlesztésének a lehetőségét.

14. A vegyészetnek jelentős hagyománya van Bihar megyében és jelentős a munkaerő-tartaléka is: 110 vegyész és vegyészmérnök, akik munkát vállalnának az ágazatban új munkahelyek létesítése esetén.

15. A bútorigar a megye jelentős és tradicionális ágazata, amely gazdaságosan működik, a további, új beruházások ebbe az ágazatba lehetőséget adnának a területfejlesztésre is.

16. Turizmus, szállodaipar és vendéglátás. Biharország óriási turisztikai és gyógy-turisztikai lehetőségekkel, valamint jelentős szállodai kapacitással rendelkezik, elég csak Félixfürdőt, Biharfüredet, Pádist vagy Tenkét megemlíteni. A férőhelyek kihasználtsága, alig haladja meg a 40 százalékot. A külföldi turisták száma és aránya csekély, ami elsősorban a megfelelő reklám hiányának és főként a vendéglátó egységek nem megfelelő felszereltségének, az elvárásoktól messze elmaradó szórakozási és kulturális lehetőségeknek tulajdonítható. Mindezek megteremtése jelentős tőkeinjekciót igényel. A turizmus felfejlesztése jelentős gazdasági eredményeket produkálhat, hozzájárulhat a szolgáltatások fejlődéséhez és minőségi javulásához.

17. A biogazdálkodás - a növénytermesztésben és az állattenyésztésben - a mezőgazdaság fejlődésének egy megvalósítható, járható útja. A lehetőségek adottak. Itt kell megemlíteni, hogy biogazdálkodásra jelentős európai uniós pénzek pályázhatók meg. Nem is beszélve arról, hogy jelenleg a biotermékek piaca biztosított, főleg az Európai Unióban.

18. A mezőgazdaság fejlődéséhez elengedhetetlenül szükséges felvásárlási és értékesítési szövetkezetek, társaságok létrehozása és működtetése. E vállalkozások

létrehozása nem igényel nagymérvű beruházásokat és tőkét. A hatékonyság foka nem gazdasági egységek szintjén, hanem térségi, megyei, sőt országos szinten mérhető le.

A megye mikro-régióiban valószínűsíthető a nagyobb gazdasági és munkaerő-potenciállal rendelkező városok és nagyközségek demográfiai és gazdasági erősödése. Folytatódik azonban az elmaradott térségek és községek elnéptelenedése, a fiatal munkaerő elvándorlása, megfelelő munkalehetőségek és fejlesztések hiánya miatt.

További tervezett kutatásainkban kiemelt figyelmet szeretnénk fordítani a hátrányos gazdasági helyzetű mikro-régiókra. A tervezett kutatások célja, hogy feltárják e hátrányos helyzetű régiók jelenlegi állapotát, gazdasági és társadalmi fejlődésük lehetőségeit és útjait. A kutatás eredményeként reményeink szerint megfogalmazunk olyan fejlesztési és beruházási javaslatokat, amelyek alkalmasak e kistérségek felzárkóztatására, harmonikus beilleszkedésére a regionális fejlődés fő vonalába.

Hivatkozott irodalom:

- Szilágyi Györgyi - Flóra Gábor 1998 a. Vallásos magatartás és viszonyulás az egyházhoz Nagyvárad Rogerius negyedében Erdélyi Múzeum 1-2/1998, pp. 89-95. ; Pál Ágnes ed. 2002. Héthatáron, Szeged: JGYF Press, pp.169-180 (másodközlés)
- Szilágyi Györgyi-Flóra Gábor 1998 b. Többarcú otthonok. Vallásilag és/vagy nemzetileg vegyes családok szocializációs problémái Keresztény Szó, November 1998, pp. 16-18.
- Szilágyi Györgyi-Flóra Gábor 1998 c. Vallási attitűdök Nagyváradon [Religious Attitudes in Oradea] (co-author Georgina Szilágyi) In: Vallás és multikulturalizmus (II) 1998. Debreceni Egyetem Szociológiai Tanszék pp. 44-56.
- Szilágyi Györgyi-Flóra Gábor 2001 a. A családi szocializáció néhány aspektusa multikulturális környezetben. In: Multikulturalizmus és oktatás 2001. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, pp 23-32.
- Györgyi Szilágyi-Gábor Flóra 2001 b. Church and Society in Romania in the Period of Systemic Change In: Irena Borowik and Miklós Tomka eds. 2001. Religion and Social Change in Central and Eastern Europe, Krakow: Ed. Nomos, pp. 55-77
- Szilágyi Györgyi-Flóra Gábor- Szűcs István - Dénes Zoltán 2001. The Potential of Regional Co-operation in Overcoming Social Marginality Within the Hungarian - Romanian - Ukrainian Border Area , Kutatási Jelentés, Kárpátok Eurorégió Alapítvány, 2003
- Szilágyi Györgyi- Flóra Gábor- Ary Gyula – Kovács Béla – Szűcs István 2003. Bihar megye középtávú gazdasági-társadalmi fejlődése, Kutatási Jelentés, Sapientia Alapítvány – Kutatási Programok Intézete, 2003
- Szilágyi Györgyi-Flóra Gábor 2003. Vallási és nemzeti identitás partiumi helyi közösségekben In: Szűcs István ed. 2003. Társadalomtudomány, neveléstudomány, Nagyvárad: Partium Egyetemi Kiadó, pp. 79-91
- Szilágyi Györgyi – Flóra Gábor 2004. Nemzetfogalom és nemzeti identitás a romániai magyarok anyaországi munkavállalásának összefüggésrendszerében, Kutatási Jelentés, Arany János Közalapítvány, 2004.